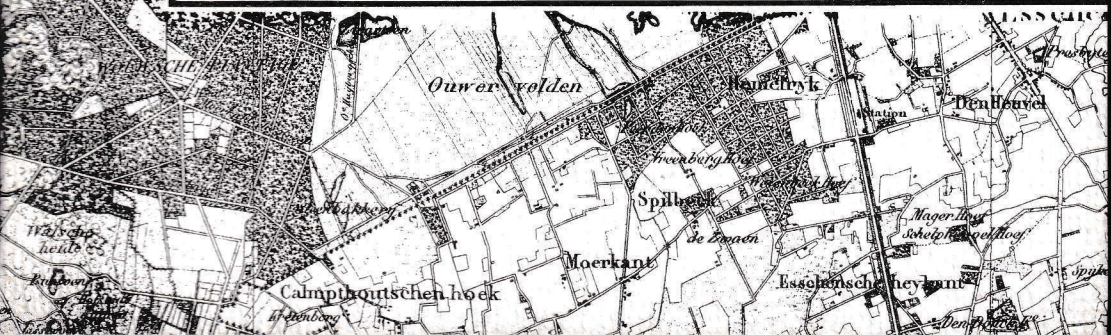

3/4- '91

De Wouwse Coöperatieve Zuivelfabriek

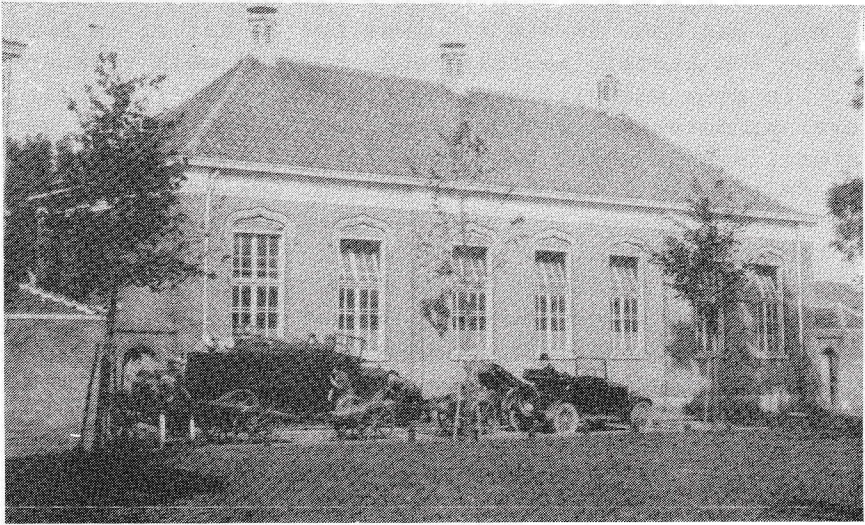
VI. De fabriek in Bergen op Zoom

Vanaf 1915 was de Coöperatieve Melkfabriek zich gaan toeleggen op de produktie van consumptiemelk. Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak, werden veel produkten erg schaars. Zo ook melk en de vraag naar consumptiemelk steeg enorm. Wouw had een kleine produktie-eenheid voor flessenmelk, maar de vraag steeg zo snel dat de fabriek aan de Statie het niet aan kon. In die tijd was het zo dat er in Bergen op Zoom een aantal 'zelfslijtende boeren' melk verkochten. Die melk was uiteraard niet geheel bacterievrij. Vooral kinderartsen drongen toen aan op het gebruik van gesteriliseerde melk. De Wouwse fabriek kon die leveren, maar de produktie was veel te gering. Ook het vervoer van Wouw naar Bergen op Zoom was bezwaarlijk, want dat ging per paard en wagen. 27)

Daarom besloot het bestuur van de Wouwse fabriek om in Bergen op Zoom in de Rosemarijnstraat een kleine melkinrichting te beginnen. Er werd voor een bedrag van 5.000 gulden een pakhuis gekocht en de inrichting kostte 20.000 gulden. 28)

Oud-directeur H. Witteveen wist nog een aardige herinnering op te diepen: "Ik denk dat ik een jaar of acht à negen was toen er een vrachtauto werd aangeschaft voor het transport naar Bergen op Zoom. Een indrukwekkend gevaarte met een hoge cabine en de achteras aangedreven door kettingen. De chauffeur, Janus de Blaaij, startte de motor met een kruk aan de voorkant, klom dan in de cabine, schakelde de versnelling in en de handgashandel en stapte weer uit. Hij ging vervolgens midden op de straat staan om te zien of er ook iets aankwam, terwijl ondertussen de auto stapvoets op hem toe kwam rijden. Op het goede moment klom hij dan achter het stuurwiel, draaide de weg op en was vertrokken, mij achter latend met een vurig verlangen om later ook achter een stuur te kunnen zitten."

De melk van de aangesloten boeren uit Bergen op Zoom en omgeving werd voortaan niet meer naar Wouw gebracht, maar

Het gebouw van de melkinrichting in Bergen op Zoom rond 1918 (uit: "Twee fabrieken, één streven").

rechtstreeks naar Bergen op Zoom. Deze melk werd hier verwerkt tot consumptiemelk. Een eventueel tekort aan melk werd vanuit Wouw aangevuld en als er overschot was, werd dit naar de Wouwse fabriek afgevoerd om verwerkt te worden. De verkoop draaide uitstekend en in 1921 werd besloten tot uitbreiding van de Bergse fabriek. Het bestuur leende een bedrag van 40.000 gulden om de uitbreiding en de machines te bekostigen. In een verslag dat in 1931 werd samengesteld, stelt de schrijver: "Op het eind van het boekjaar 1922 bedroeg de totale schuld f 51.000,--." Voor onze begrippen een gering bedrag als men ziet dat daarvoor een fabriek in Wouw en een melkinrichting in Bergen op Zoom in werking waren!

SCHOOL.

De aanvoer van melk bleef stijgen omdat veel boeren in de omgeving van Bergen op Zoom zich aansloten. De 'zelfslijtende boeren' verdwenen langzaam uit het straatbeeld, ze moesten toch hun melk kwijt en sloten zich daarom aan bij de Wouwse Coöperatie. Toen een aantal veehouders van het eiland Tholen besloot om de melk aan de fabriek in Bergen op Zoom te leveren, was dat te veel voor de kleine Bergen op Zoomse melkinrichting. In 1926 werd daarom de gemeenteschool naast de melkinrichting aangekocht. 29) Het bestuur leende een bedrag van 60.000 gulden om het gebouw aan te kopen en om de inrichting te bekostigen.

GEBOUWEN.

Hoe zich de gebouwen en inrichting in de loop der jaren uitbreidden, kunnen we vinden in taxatierapporten die zijn opgesteld door de Algemeene Nederlandsche Zuivelbond en architect C.Kramer uit Oosterhout in 1944 en 1952. 32) Kramer maakte een schatting van de gebouwen in 1944 ten behoeve van de brandverzekering. In dat jaar had de fabriek in Bergen op Zoom een kantoor met bovenwoning in de Koevoetstraat op nummer 47. Daarnaast een woonhuis van de Radiocentrale op Koevoetstraat 48. In de Rosemarijnstraat stond een fabriek met bovenwoning. Verder was er een ketelhuis met fabrieksschoorsteen. Apart worden genoemd het

Melk distributie in Bergen op Zoom in de periode 1914-1918
(uit: "Twee fabrieken, één streven")

4
eiermagazijn met werkplaats, gortmagazijn, kaaspakhuis, expeditielokaal met daarboven een slaapkamer en wagenaf-dak. In de Huijbergsestraat was een uitrijpoort met een kolenloods. De geschatte waarde van dit hele complex be-droeg in 1944 f 76.848,--.

INVENTARIS.

Van de inventaris bestaan twee rapporten. Eén uit 1944 en één uit 1952. Een vergelijking leert dat de waarde van de inventaris flink steeg na de oorlog, ondanks de afschrij-vingen in de loop der jaren. Een klein voorbeeld willen wij U niet onthouden. In het ketelhuis stonden een Corn-wall-stoomketel uit 1932, een "Wanson" kolenstookinrich-ting uit 1939, een wateronthardingstoestel uit 1932, een warmwaterreservoir uit 1926, een stoompomp en er was een pijpleidingnet uit 1932. Deze totale inventaris werd in 1944 geschat op 11.150 gulden. In 1952 waren dezelfde apparaten en voorzieningen aanwezig, behalve de stoompomp en het taxatierapport meldde toen een bedrag van 18.100 gulden. Opmerkelijk is dat bij het warmwaterreservoir met stoomspiraal tussen haakjes staat "versleten". Dat stond er in 1944 al achter, maar het reservoir was blijkbaar toch nog zo goed dat het 1952 haalde. Toen maakte de taxa-teur dezelfde opmerking! Direct na de Tweede Wereldoorlog werden wat verbeteringen doorgevoerd, zo blijkt uit de inventarislijst. Er werd in 1949 een flessensluitmachine aangeschaft voor kroonkurken met een capaciteit van 2200 flessen per uur en een flessenvulmachine met dezelfde capaciteit. Behalve consumptiemelk werd er ook pap ge-maakt en in flessen gedaan. Uitvoerig werd beschreven wel-ke apparatuur daartoe in het paplokaal stond opgesteld. En er waren natuurlijk kantoorgebouwen, een eiermagazijn en een klein kaaspakhuis. In de winkel (die aan de Koe-voetstraat gestaan moet hebben) werden de produkten ver-kocht en daar stonden onder meer een vleessnijmachine om de kaas in plakken te snijden en een kaasraspmachine. De lijst van 1944 is overigens uitgebreider dan die van 1952. Op de lijst van 1944 worden alle voorraden vermeld, zoals '2000 schoolmelkflesschen, 200 kg gummi-ringen en 100 room flesschen $\frac{1}{4}$ l'.

Foto genomen in de toegangspoort tot de Wouwse melkinrichting te Bergen op Zoom. Op de vrachtwagen v.l.n.r.:
 ?, Tiny Raaymakers, .. Suykerbuyk, ? , .. Elzakkers, en uiterst rechts: Adriana de Nijs. 2e rij v.l.n.r.:
 Mien Doggen, Marie van Tilburg, Marie Raaymakers, ? , Nellie van Bavel, Mien Bei jaerts, .. Suykerbuyk,
 Marie Paulus, ? , Marie de Groot, Jo Bei jaerts, Jo Luysterburg, ? , ? , Lies Dekkers. 3e rij v.l.n.r.: Jaan
 Dekkers en Jo van Loon. (Foto: coll. mevr. E. van Heijst).

4
Uit de gegevens blijkt dat zo'n roomfles de fabriek toen 7 cent kostte!

ROLLEND MATERIEEL.

Het rollend materieel wordt in de inventarislijst vermeld onder de kop: "*Goederen, waar ook in Nederland zich bevindende*". In 1944 had de fabriek in Bergen op Zoom twee vrachtwagens. Een Ford met open laadbak van 2½ ton en een Chevrolet met open laadbak van 2½ ton. De Ford kreeg in 1940 een nieuwe motor. Door de schaarste aan benzine waren beide vrachtwagens in 1941 voorzien van een anthraciet-generator, want het vervoer van melk moest immers door blijven gaan. In 1944 bezat de fabriek nog 17 venterswagens, vier paardewagens op twee wielen en 1 venterswagen op drie wielen met luchtbanden. Die luchtbanden was iets bijzonders, want verderop in de lijst wordt melding gemaakt van een aanhangwagen met twee fietswielen, zonder banden en een transportfiets zonder banden. In 1944, enkele maanden voor de bevrijding, waren er dus ook in Bergen op Zoom grote problemen om aan banden te komen. Samenvattend blijkt dat er in 1944 een totale fabrieksinventaris was van f 147.776,42, terwijl het getaxeerde bedrag in 1952 f 377.570,- bedroeg.

CONCURRENTIE.

De nieuwe inrichting bood de mogelijkheid om in korte tijd grote hoeveelheden melk te verwerken. Toen het gebouw gereed was, werd dat als melkinrichting in gebruik genomen. Door de komst van andere melkventers dan die van de Wouwse fabriek, leidde dat tot een verwoede concurrentiestrijd. Met name "VACCA" deed er alles aan om Bergen op Zoom in te lijven. Ook deze firma had een eigen fabriek in Bergen op Zoom aan de Fabrieksstraat ter hoogte van de Boutershemstraat. Een hevige concurrentiestrijd, zowel om leveranciers van melk als om klanten was het gevolg. Op deze problematiek wordt uitgebreid ingegaan onder het hoofdstuk 'Concurrentie'.

In het historisch overzicht over de eerste vijftig jaar van de zuivelfabriek lezen we hierover:

SPECIALITEITEN

LANDBOUW EN NIJVERHEID

IN WERKTUIGEN VOOR

WED. J. C. MASSEE & ZON

Goos en Massee
(1894)

ABC
Code 4^e Edition Used.

—Telegram-Adress—
MASSEE ZONNEN GOFS.

Het fraaie briefhoofd van de fa. Massee uit Goos die in 1894 de apparatuur leverde.
(Archief H. Witteveen).

4

"Om hieraan het hoofd te bieden hebben wij de consumptie-prijzen zoo ver laten zakken, dat de melkverkoop geen winst meer liet. Niettegenstaande ging de concurrent 3 cent beneden deze prijzen verkoopen totdat dit bedrijf (Vacca, RH) een behoorlijke omzet had. Men is toen gelijdelijk wederom met de prijzen omhoog gekomen en toen die prijzen onze prijzen wederom naderden werd de concurrentiestrijd gestaakt en werden de prijzen in gezamenlijk overleg wederom vastgesteld."

MELKVERKOOP.

Ondanks concurrentie en een strijd, bijna op leven en dood, wist de Wouwse fabriek haar verkoop in Bergen op Zoom op hoog peil te handhaven. Ongeveer de helft van de in Bergen op Zoom verkochte melk kwam van de melkinrichting uit de stad. Naast de verkoop in Bergen op Zoom, werd er melk verkocht in de gemeente Wouw, Steenberg en Roosendaal. Typisch was dat tussen de beide wereldoorlogen ook veel gesteriliseerde melk in flessen geleverd werd in Rotterdam. De "Wouwse", zoals die melkinrichting in Bergen op Zoom heette, was als een van de weinige gespecialiseerd in het maken van deze soort melk. De Tweede Wereldoorlog maakte aan die verkoop een einde. In onze regio werd de melk verkocht door melkventers. In Bergen op Zoom reden er twintig rond, in Wouw twee, in Steenberg één en in Roosendaal was een winkel gevestigd die voor distributie zorgde. De melkfabriek zorgde er ook voor dat de kosten van distributie laag werden gehouden. Er werd een streng doorgevoerde wijkindeling gemaakt en het kan niet anders of de venters moeten dit het meest in hun portemonnee gevoeld hebben. In 1952 was er in Bergen op Zoom nog sprake van een extra winkel. Die was gevestigd in het perceel Boutershemstraat 1. In een taxatierapport van 4 september 1952 lezen we dat in die winkel "een toonbank met zwartmarmeren blad van 2 x 0.9 m met witte marmeren bekleding aan de zijkanten, met ingebouwde vitrine" stond. Verder waren er een toonbankbascule, een vleessnijmachine, een koelkast, twee betegelde etalagekasten, TL-verlichting en twee marmeren platen met verchromde consoles. De totale winkelinventaris had hier

Foto van een deel van de Bergse fabriek. Rechts de melkontvangst met er boven het woonhuis van machinist Jan de Blaaij. De dubbele woning links werd bewoond door Christ van Loon en Louis van Loon. Op de achtergrond is nog vaag de schoorsteen te zien. (foto: coll. mevr. E. van Heijst).

TAXATIERAPPORT.

-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-

Ondergetekenden, Techn. Bureau Martens en Kramer Architecten te Oosterhout verklaren door ondertekening dezes ten dienste ener verzekering tegen brandschade te hebben getaxeerd.

De gebouwen te Bergen Op Zoom, eigendom van de Coöp Zuivelfabriek en malerij te Wouw Prov. N.Brabant.
Zoals hieronder gespecificeerd en op de daarbij gemelde sommen.

-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-

1.	Kantoor met bovenwoning Koevoetstraat 47	f. 21100.--
2.	Woonhuis (Radiocentrale) idem 48	22800.--
3.	Remise met magazijn en ged. woning idem 49	25100.--
4.	Zuivelfabriek met bovenwoning Rosemarijnstraat	67700.--
5.	Ketelhuus met fabrieksschoorsteen	8200.--
6.	Werkplaats, Schaftlokaal, eiermagazijn, kaaspakhuis expeditielokaal met daarboven slaapkamer.	12100.--
7.	Kleedlokaal, toiletten en portaal	4600.--
8.	Kolenloods, afdak en uitrijpoort Huijbergsestraat	4500.--

Aldus naar beste kennis en weten getaxeerd met uitzondering van de kelders en funderingen op een totaal bedrag van

EEN HONDERD ZES EN TWINTIG DUIZEND EEN HONDERD GULDEN.

Zegge: f. 166100.--

M. C. Wouw
G. A. Droggen

Oosterhout 7 April 1952
Techn. Bureau Martens en Kramer.

TECHN. BUREAU MARTENS EN KRAMER
"W O U W" (N.-BR.)

Martens Kramer

Taxatierapport uit 1952 van de gebouwen in Bergen op Zoom.

een waarde van 5.150 gulden. 31)

SLUITING.

Begin de jaren vijftig werd besloten om de fabriek aan de Wouwse Statie drastisch te gaan vernieuwen. In 1956 werd in Wouw gestart met de bouw van een nieuwe melkinrichting. Die werd in 1957 voltooid. In een brief van 11 mei 1957 deelde de directeur aan de personeelsleden van de fabriek in Bergen op Zoom mee dat in de komende weken de machines van Bergen op Zoom naar Wouw zouden worden verplaatst en dat ook het personeel van de produktie-afdeling naar Wouw zou gaan. Daarbij werd het hogere loon dat deze mensen in Bergen op Zoom verdienden, omdat Bergen in een hogere gemeenteklasse viel, behouden. De verkoop en uitgften van melk bleven in Bergen op Zoom. 33)

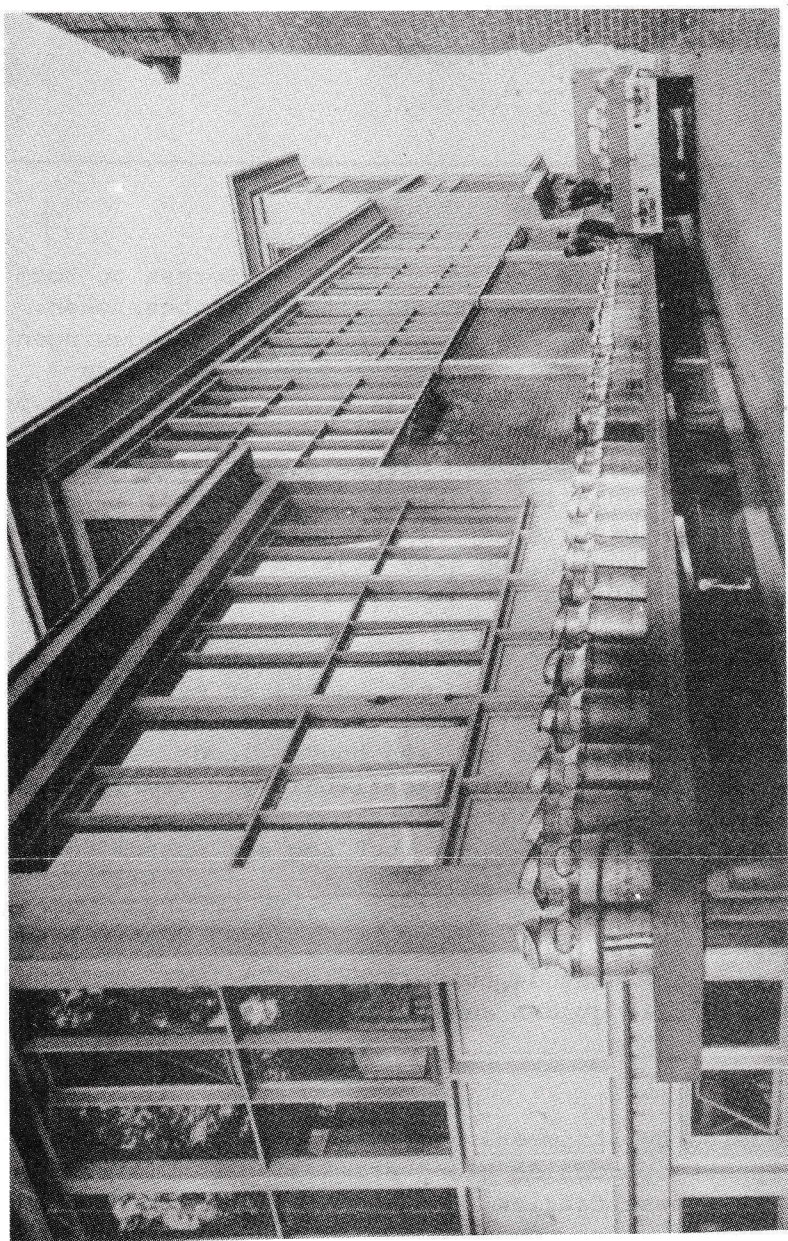
Op 13 juni 1957 brachten de leden van de Coöperatieve Zuivelfabriek een bezoek aan de verbouwde fabriek. Voor dit bezoek werden de leden, hun vrouw en de oudste kinderen uitgenodigd.

"Wij rekenen er op dat vele leden gebruik zullen maken van de geboden gelegenheid om hun eigen fabriek beter te leren kennen. Zeker verwachten wij ook de vrouwen en de toekomstige boeren en boerinnen.

Alle afdelingen zijn op de genoemde tijden in vol bedrijf en het is zeker de moeite waard dit te zien.

(In verband met de natte vloeren is het raadzaam gesloten schonen aan te doen.)" 33) schrijft het bestuur in de uitnodiging.

En dit bezoek betekende zeker ook een punt achter de produktie in Bergen op Zoom. Van deze fabriek is niets meer te zien in de Bergse binnenstad. In 1973 werden de gebouwen weer terug verkocht aan de gemeente Bergen op Zoom, voor heel wat meer geld als waarvoor ze in 1926 van diezelfde gemeente waren gekocht. De wagenremise, die vroeger een joodse synagoge was, is weer in zijn oorspronkelijke staat hersteld en na afbraak van de overige gebouwen zijn er moderne winkels verzezen op die plaats. Alleen de namen Zuivelstraat en Zuivelplein herinneren nog aan een 'De Wouwse' in de Bergse binnenstad.

Een foto uit de tijd dat er dagelijks nog volop melk aangevoerd werd bij de Coöperatieve Zuivelfabriek.

Deze uitgave werd mede mogelijk
door de financiële steun van de
Drankencentrale "Wouw" B.V.

